36 archeologiniai radiniai – plokštinių koklių fragmentai, kaimiškos ir glazūruotos keramikos šukės, geležinė kaltinė vinis. Išskirtini 5 plokštinių koklių ir vienos krosnies karūnėlės fragmentai. Jų fasadinės plokštės dengtos žalia glazūra, puoštos augaliniu ornamentu, rugiagėlės žiedo motyvu. Vieno koklio vidurinėje dalyje buvęs erelio atvaizdas – matyti sparno, kojos ir uodegos fragmentai. Kokliai datuojami XVII a. II puse – XVIII a. pradžia (4 pav.). Kiti radiniai būdingi XVIII a. II pusei. Noviciato pamatai išsaugoti, virš jų įrengtas takas.

Archeologinių tyrimų metu iš viso surinkti 1124 archeologiniai radiniai (iš jų 252 – miesto aikštėje ir 872 vienuolyno aplinkoje). Jie perduoti saugoti ŠAM.

The 2016–2017 Investigation on the Grounds of Tytuvėnai Church and Bernardine Monastery

In 2016–2017, a field evaluation and excavation were conducted on the grounds of the Church of the Blessed Virgin Mary and Bernardine monastery complex in Tytuvėnai (Kelmė District). The investigation occurred in the city square to be reconstructed and the access to it on the W side of the monastery. In 1614, the construction of a church and Bernardine monastery began in Tytuvėnai. In 1736, a school for the children of the nobility was erected to the W of the monastery and during 1764–1770 a noviciate, later demolished in 1887, was built beside that.

During the evaluation, 18 test pits (19 m^2) were excavated in the city square and a 19th–20th-century cultural layer was recorded there. Pit 1, which contained sherds of rustic pottery, two iron knives with a push tang, a flint flake (from a flintlock), and animal bones was recorded in the central part of the square. The finds date to the second half of the 17th–18th century. Another five pits were recorded in the E part of the square.

A stone drainage gutter (late 18th–early 19th-century) (Fig. 2), the foundation of the noviciate building (second half of the 18th century) (Figs. 1, 3), and, in the building's vicinity, stove tiles (Fig. 4) were recorded to the W of the monastery. A total of 1124 finds (252 in the city square and 872 in the vicinity of monastery) were collected during the investigation.

Dovilas Petrulis

Panevėžio senosios stačiatikių kapinės

2016 m. liepos 7–21 d. atlikti detalieji tyrimai Panevėžio stačiatikių senųjų kapinių komplekso (UK 4712) aplinkoje (Panevėžys, Jurgio Tilvyčio g.) (1, 2 pav.). Vykdant gatvės statybos darbus, greta minėtų kapinių tvoros, jų PV pusėje (važiuojamosios gatvės vietoje) aptikti žmonių palaikai. Jų radimvietėje buvo atlikti archeologiniai tyrimai, o statybos darbai pristabdyti. Ištirtos dvi perkasos – 1 (57 m^2) ir 2 (100 m^2). Bendras ištirtas plotas sudarė 157 m^2.

Jurgio Tilvyčio gatvės Š dalis patenka į XVIII a. priemiestį. 1727 m. Vilniaus kapitulos kanauninkas Kristupas Bialozarovas ir Bernatonių seniūnas Kristupas Dombskis su žmona Konstancija Panevėžyje įkurdino pijorų vienuolius, jiems pastatė bažnyčią, sudarė sąlygas išlaikyti mokyklą. Nuo bažnyčios V kryptimi buvo išskirtas plotas kapinėms, kurios čia atsirado XVIII a. II pusėje. 1764 m. Naujojo Panevėžio inventoriuje minima 101 sodyba. Aprašyta trikampė aikštė ir 3 gatvės. Rašoma, kad Šeduvos g. buvo 13 sodybų, o pijorų jurisdikcijoje – 4. Apie Pijorų jurisdikcijos teritoriją kunigaikščio Stanislovo Poniatovskio 1778 m. sudarytame

akte rašoma: „Pradedant nuo buvusios Upytės, vėliau Šeduvos gatvės susijungimo su Turgaus aikšte, Ramygalos gatvės link, toliau seka pagal Chmielievskio, Breivinskio sodybų ribas, sklypas siekia pijorų kalvę, eina iki kapinių kampo toliau prie smėlėtų nenaudojamų miesto valdų, iki kapinių prie buvusios Upytės arba Šeduvos gatvių...“ (*LVIA*, f. SA, nr. 15291, l. 836). Nuo XIX a. pradžios pijorų vienuolyno inventoriaus aprašuose pradedama minėti kapinių koplyčia. Ji pastatyta 1820 m., ją pašventino Vilniaus vyskupas ir leido pijorų vienuolyno senjorui Jeronimui Vialbutui vesti pamaldas. Pralaimėjus 1831 m. sukilimą, carinės Rusijos administracija pijorų vienuolyną uždarė ir perleido karinei žinybai. Uždaryta ir pijorų koplyčia kapinėse, kurios pamažu tapo stačiatikių. Vietoje buvusios koplyčios pastatyta stačiatikių medinė cerkvė (išlikusi iki dabar), o prie įėjimo į kapines – namelis patarnautojui ir sargui gyventi. Pirmoji stačiatikių bendruomenė Panevėžyje įsikūrė 1841 m., palaiminus Lietuvos ir Vilniaus metropolitui Josifui Semaškai. Pamaldos vykdavo nuomojamame pastate – privačiame name ant Nevėžio upės kranto (Шлевис Г., *Православные храмы Литвы,* Вильнюс, 2006, с. 435–436). Tuo metu Panevėžyje buvo dislokuoti didžiuliai kariniai daliniai, todėl karinė vadovybė inicijavo maldos namų statybą. Nutarta cerkvei pritaikyti mūrinę pijorų bažnyčią. 1849 m. gegužės 8 d. cerkvė buvo pašventinta. Vėliau nedidelė medinė stačiatikių cerkvė pastatyta stačiatikių kapinėse ir 1892 m. spalio 23 d. pašventinta Kristaus Prisikėlimo vardu. Remiantis išlikusiu 1934 m. Panevėžio miesto gatvių planu ir nuotraukomis, galima manyti, kad kapinių plotas ir J. Tilvyčio gatvės vieta mažai keitėsi. Tarybiniu laikotarpiu kapinės buvo vadinamos TSRS didvyrio A. Andrianovo vardu. Kapinėse jau nebelaidojama, tačiau cerkvėje vyksta stačiatikių pamaldos. 1970 m. kapinės paskelbtos vietinės reikšmės istorijos paminklu. Kapinių teritorija nuo XX a. I pusės nekito, ypač PR dalyje, kur jų pakraštys ribojasi su senąja Molainių gatve (dabar Jurgio Tilvyčio gatvė), vedančia Upytės link.

Šios kapinės ir jų aplinka iki šiol buvo mažai tyrinėta. 1996 m. Panevėžio miesto stačiatikių senųjų kapinių R dalyje, palei kapinių tvorą, buvo atlikti žvalgomieji archeologiniai tyrimai

1 pav. Archeologinių tyrimų vietos ir jos aplinkos suvestinis planas: 1 – 2016 m. tyrimai T. Tilvyčio gatvėje; 2 – 2013 m. tyrimai Klaipėdos g. 11A; 3 – 1996 m. tyrimai T. Tilvyčio g. 6; 4 – Panevėžio miesto istorinės dalies apsaugos zonos ribos. D. Petrulio brėž.

Fig. 1. A synoptic plan of the investigated area and its vicinity: 1 – 2016 investigation on T. Tilvyčio Street; 2 – 2013 investigation at Klaipėdos St. 11A; 3 – 1996 investigation at T. Tilvyčio St. 6; 4 – the boundaries of the protection zone of the historic part of the city of Panevėžys.

2 pav. Panevėžio stačiatikių senųjų kapinių centrinės dalies vaizdas iš R. D. Petrulio nuotr.

Fig. 2. View of the central part of Panevėžys Orthodox Old Cemetery, as seen from the E.

(28 m^2), tačiau kapų liekanų, pavienių kaulų ir įkapių nerasta. Įžemis pasiektas 1,3–1,6 m gylyje (*KPC PB,* f. 39, a. 1, nr. 3164). 2013 m. nedidelės apimties tyrimai Klaipėdos g. 11a irgi nebuvo informatyvūs. Tirtuose šurfuose (4,5 m^2) fiksuotas XIX a. II pusės – XX a. kultūrinio sluoksnio horizontas su pavieniais radiniais (*ATL 2013 metais*, 2014, p. 507).

2016 m. ***perkasa 1*** tirta J. Tilvyčio gatvės važiuojamosios dalies vietoje, į PV nuo kapinėse esančios stačiatikių medinės cerkvės. 25–50 cm gylyje rasti pirmieji pavieniai išsklaidyti kaulai ir jų fragmentai. Aptikta keraminių žiestų indų ir fajanso dirbinių šukių (iš viso 9). Gilinantis pradėjo ryškėti kapų kontūrai, kurie pamažu buvo atidengiami. Metalo ieškikliais fiksuotos metalinių radinių vietos. Kapai fiksuoti aukštyje tarp H_{abs} 64,25–65,07 m (matuota griaučių viršutinė dalis) (3 pav.). Visame perkasos 1 perimetre, smėlio sluoksnyje su priemoliu užfik-

3 pav. Perkasos 1 P dalyje atidengti kapai iš ŠR. D. Petrulio nuotr.

Fig. 3. The burials unearthed in the S part of trench 1, as seen from the NE.

4 pav. Kapai 32A, 32B, 32C perkasoje 2 iš ŠR. D. Petrulio nuotr.

Fig. 4. Burials 32A, 32B, and 32C in trench 2, as seen from the NE.

suota 40 griautinių palaidojimų, kurie pagal juose rastas įkapes bei šiame sluoksnyje surinktus atsitiktinius radinius iš suardytų kapų (aprangos detalės, kryželiai ir kt.) datuojami XVIII a. pabaiga – XIX a. II puse. Nemaža dalis aptiktųjų kapų buvo stipriai suardyti. Nustatyta, kad laidojant dažniausiai laikytasi PV–ŠR orientacijos, mirusiojo galvą dedant arčiau V pusės, išskyrus kapus 1, 15. Juose mirusieji laidoti galvomis į ŠR. Kapuose 7 ir 10 – galvomis į P pusę. Rasta grupinių kapų, kuriuos charakterizuoja vienas ant kito fiksuoti palaidojimai: 2, 4, 5, 7, 16, 40, 43A, 49. Tai rodo ilgalaikį mirusiųjų laidojimą tirtame plote. Dalis kapams būdingų radinių rasta perkastose žemėse. Šią grupę sudaro kryželiai (3), sagos (8), karsto rankenos (2), apkaustas, vinys (9), vyriai (3). Tyrimų metu rasta radinių, kurie nepriskirti prie įkapių. Tai monetos (2), raktas, buitinės ir statybinės atliekos. Perkasos dugne pasiektas gelsvo smulkaus smėlio įžemis.

Perkasa 2 orientuota lygiagrečiai su perkasa 1, kasta 2,5 m atstumu nuo jos PR sienelės į PR pusę. Tarp perkasų paliktame ruože fiksuotas perkastas gruntas, kuriame paklota dujotiekio linija. Tai viena iš priežasčių, lėmusių šios dalies palaidojimų suardymą. Pirmiausia metalo ieškikliais patikrintas žemių gruntas, kurį sudarė smėlio su molio ir žvyro intarpais sluoksnis. Surinkti atsitiktiniai perkastose žemėse rasti žmonių kaulai. Visame perkasos 2 perimetre fiksuotas smėlio su priemoliu gruntas su jame buvusiais XIX–XX a. pradžios radiniais. Šis sluoksnis perkasos PV dalyje buvo iki 30 cm gylio, o ŠR dalyje – iki 25 cm gylio. Iškastose žemėse rasta indo ąselė, 40 cm gylyje – koklio fragmentas. Pamažu gilinant perkasą išryškėjo kapų kontūrai, atidengti kasant mentelėmis (4 pav.). Šiame sluoksnyje rasta 15 griautinių palaidojimų (H_{abs} 64,05–64,45 m), kurių viršus fiksuotas 60–80 cm gylyje nuo žemės paviršiaus. Pagal juose rastas įkapes bei šiame sluoksnyje surinktus atsitiktinius radinius iš suardytų kapų

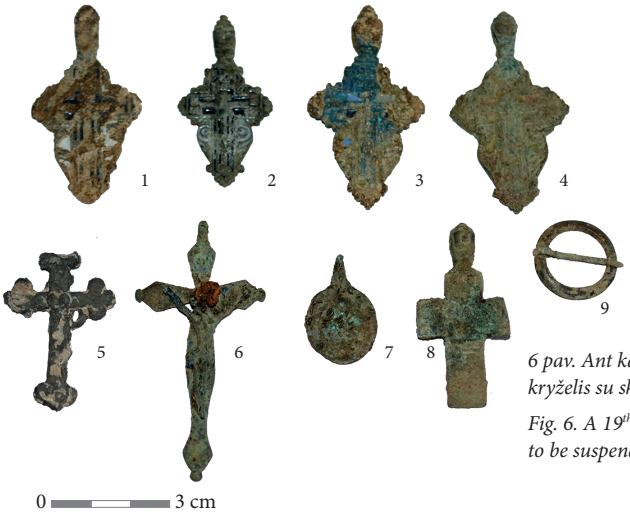

5 pav. Panevėžio stačiatikių senųjų kapinių radiniai: 1–4 – lapelio formos kryželiai; 5 – kryželis trilapio formos kampais; 6 – kryželis su Nukryžiuotuoju; 7 – medalikėlis; 8 – kryželis stačiais kampais; 9 – žiedinė segė. D. Petrulio nuotr.

Fig. 5. Finds from Panevėžys Orthodox Old Cemetery: 1–4 – leaf-shaped crosses; 5 – a cross with trilobate terminals; 6 – a crucifix; 7 – the small medal; 8 – a cross with square terminals; 9 – the ring brooch.

6 pav. Ant kaklo kabinamas XIX a. lapelio formos kryželis su skylute. D. Petrulio nuotr.

Fig. 6. A 19th-century leaf-shaped cross with a hole to be suspended from the neck.

(aprangos detalės, religinė atributika ir t. t.) kapai datuojami XVIII a. pradžia – XIX a. II puse. Nustatyta, kad laidojant mirusiuosius dažniausiai laikytasi PV–ŠR orientacijos, mirusiojo galvą dedant arčiau V krypties. Šioje perkasoje taip pat rasta grupinių kapų, iš kurių viršutiniai – 26, 32B, 33C. Dalis kapams būdingų radinių rasta perkastose žemėse. Šią grupę sudaro 9 sagos. Tyrimų metu rasta radinių, kurie nepriskirti prie įkapių: monetos (5), šratas, segė, buitinės ir statybinės atliekos. Įžemis – gelsvas smulkus smėlis.

Apibendrinat tyrimus galima teigti, kad abiejose perkasose rasta griautinių palaidojimų. Bendrai tirtame plote iš viso surasti 55 kapai: 27 vyrų, 12 moterų, 2 paauglių, 8 vaikų, 2 naujagimių, 4 nenustatytos lyties ir amžiaus individų. Rasta pavienių individų kaulų iš suardytų kapų. Laidota nuo 0,31 iki 1,5 m gylio duobėse, tačiau dažniausiai palaikai rasti 0,9–1,05 m gylyje. Nustatyta, kad perkasoje 1 mirusieji laidoti tankiau. Perkasoje 2, PR kryptimi nuo kapinių tvoros palaidojimų mažiau. Dauguma mirusiųjų laidoti karstuose, guldyti ant nugaros ištiestomis kojomis. Ne visais atvejais nustatyta rankų padėtis. Dažniausiai rankos dėtos aukščiau dubens, krūtinės srityje. Dažniausiai laikytasi PV–ŠR orientacijos, dažniau mirusiuosius orientuojant į V pusę (220, 225, 250°), išskyrus kapus 1, 15 (70°). Juose mirusieji laidoti galvomis R ir ŠR kryptimi. Rasta grupinių kapų, kuriuos charakterizuoja palaidojimai vienas ant kito. Taip pat dalis kapų: 2–6, 10–20, 22, 24, 28–30, 34, 37–39, 42, 43A, 47 suardyta vykdant įvairius statybos darbus.

Detaliųjų archeologinių tyrimų metu iš viso rasti 124 radiniai. Dalyje griautinių kapų rasta stačiatikiams būdingų įkapių: kryželių ir medalikėlis, kabinami ant kaklo. Kryželius galima priskirti 3 tipams (5 pav.). Pirmo tipo kryželiai (4) yra lapelio formos (6 pav.). Jų priekinėje pusėje vaizduojamas Golgotos kryžius

su apvadais. Dažniausiai jie dengti balta ir tamsiai melsva glazūra. Antrą tipą sudaro kryželiai (6) stačiais kampais su skylute pakabinimui, juose vaizduojamas Nukryžiuotasis. Kitoje pusėje – maldos žodžiai kirilica. Trečią tipą sudaro kryželiai (rastas 1) trilapio formos kampais su skylute pakabinimui. Drabužių aprangos detalėms skiriamos segė ir sagos. Rasta karsto detalių: vinių, apkaustų, rankenų, vyrių. Kai kuriuose sluoksniuose rasta XVII–XX a. monetų, keramikos šukių, gyvulių kaulų. Išsiskyrė kapas 33, kuriame palaikai (moters) orientuoti galva į PV (255°), paguldyti ant nugaros. Ant mirusiosios krūtinės rasta žiedinė apskritimo formos segė su pusapvalio skersinio pjūvio lankeliu. Remiantis rastomis religinio pobūdžio įkapėmis ir dirbiniais, galima teigti, kad tirtų kapinių vietoje buvo laidojama XVIII–XIX a. pabaigoje. Ištirtas plotas apima Panevėžio miesto stačiatikių senųjų kapinių PR dalį. Tai ne anksčiau kaip XX a. I pusėje užstatytas kapinių kampas, per kurį buvo nutiesta J. Tilvyčio gatvė. Perkasose 1, 2 aptikus žmonių kapų, patikslinta Panevėžio miesto stačiatikių senųjų kapinių (UK 4712) R riba, kuri baigiasi priešais Panevėžio Margaritos Rimkevičaitės technologinę mokyklą, 14 m į PR pusę nuo kapinių tvoros.

The Russian Orthodox Old Cemetery in Panevėžys

In 2016, two trenches (a total of 157 m^2) were excavated on J. Tilvyčio Street in the vicinity of Panevėžys Orthodox Old Cemetery (Figs. 1, 2). Both trenches contained inhumations (Figs. 3, 4), 55 in all: 27 male, 12 female, 2 adolescent, 8 child, 2 newborn, and 4 individuals of indeterminate sex and age. Isolated bones from disturbed burials were also found. The individuals had been buried in pits 0.31–1.5 m deep but the remains were mostly discovered at a depth of 0.9–1.05 m. Most had a SW–NE orientation with the head closer to the W. 124 finds were collected. Some of the burials contained characteristically Orthodox grave goods (Figs. 5, 6): crosses and a medal suspended from the neck, clothing elements: a brooch, buttons, etc. Coffin elements: nails, fittings, handles, and hinges, 17th–20th-century coins, potsherds, and animal bones were likewise found. Based on the discovered religious grave goods and artefacts, it is possible to assert that the individuals in the investigated cemetery area had been buried during the 18th–late 19th centuries. The excavated area encompasses the SE part of Panevėžys Orthodox Old Cemetery.

Tauras Poška

Žiežmarių bažnyčios šventorius

2016 m. atlikti žvalgomieji tyrimai ir žvalgymai Žiežmarių miestelyje (Kaišiadorių r.), Vytauto g. 1, Šv. Apaštalo Jokūbo bažnyčios teritorijoje, remontuojamos bažnyčios šventoriaus tvoros vietoje. Istoriniuose šaltiniuose nurodoma, kad bažnyčią Žiežmariuose maždaug 1501–1502 m. įkūrė Lietuvos didysis kunigaikštis Aleksandras. Bažnyčia buvo medinė, jos pastatymo vieta nežinoma. Jai sudegus kita pastatyta 1620–1621 m. miestelio centre. Žiežmariai smarkiai nukentėjo per 1655 m. karus, bažnyčia buvo sudeginta, tačiau 1672 m. jau minima iš rąstų pastatyta nauja bažnyčia. XX a. pradžioje pastatas buvo labai prastos būklės, todėl nuspręsta statyti naują mūrinę bažnyčią pagal inžinieriaus Vaclovo Michnevičiaus projektą. Bažnyčia pradėta statyti 1914 m. Dėl I Pasaulinio karo darbai užsitęsė. Dešinysis bokštas pastatytas 1929 m., o kairiojo dėl lėšų stygiaus nėra iki šiol.

Žemės darbai vyko bažnyčios šventoriaus ŠV pusėje, labiausiai pažeistoje tvoros atkarpoje.